oktober 2016, prijs €4,95

Els & Oermoeder

www.elsnoorduyn.nl

www.kridatie.nl

Interview met
Gerdi Verbeet

Interview met de oermoeder van
de vrouwengeschiedenis
Annine van der Meer

Godelieve Spaas
**Moederschap
en ondernemen**

Gynaecologie Favorieten Heksen
Oriëntaalse dans Interviews Column

Maakt jouw talent,
jouw footprint het verschil?

KriDaTie

WWW.KRIDATIE.NL

Ik beweeg, jij beweegt, wij bewegen,
de wind beweegt het water
de wind en het water bewegen
de mens beweegt zelf ook

Ik wens je zoveel ruimte in je hoofd
Dat je erin kunt wandelen
dat je kunt wandelen in je hoofd
en kunt blijven bewegen
ruimte maakt en pakt en speelt
en dat je ook kunt handelen

Op 1001 manieren en betekenisvol
als de situatie zich daarvoor leent

Maakt uw bedrijf de beweging
die nodig is voor de toekomst?

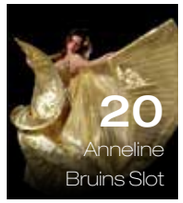

Inhoud

Oktober 2016

Colofon 4
Openingswoord 5
Oermoeder 7
Terug in de tijd 8
Interview Gerdi Verbeet 10
Interview Annine van der Meer 13
Favorieten Els 17
Dr. Denis Mukwege 18
20 **Oriëntaalse dans** Anneline Bruins Slot
23 **Waarom Els een oermoeder is**
26 **Interview** Godelieve Spaas
29 **Mannen aan het woord**
32 **Interview** Annemieke Bolte
35 **Column** Angeline Taal
36 **Heksen**
38 **Slotwoord**

Colofon

Hoofdredactie Els van Noorduyn

Redactie Marcelle van de Leur, Wies Enthoven, Godelieve Spaas

Vormgeving Angeline Taal, Artee Grafische Vormgeving

Drukwerk Drukkerij Roelofs

Fotografie Boy Hazes, Didi Lehnhausen, Rogier Veldman

Els van Noorduyn

KriDaTie

Rijksstraatweg 188

3956 CV Leersum

www.kridatie.nl

www.elsnoorduyn.nl

Copyright © 2016 Els van Noorduyn. Niets van deze uitgave mag geheel of gedeeltelijk worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever is niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden in deze uitgave. De uitgever is niet verantwoordelijk voor handelingen van derden welke mogelijkerwijs voortvloeien uit het lezen van deze uitgave. De uitgever behoudt zich het recht voor ingezonden materiaal zonder kennisgeving vooraf geheel of gedeeltelijk te publiceren.

Oermoeder

Jaren terug zei ineens iemand tegen mij: je bent een echte oermoeder. Ik reageerde niet en – zoals dat gaat met iets wat je niet kent – besteedde er verder geen aandacht aan. Zeker een jaar later zei weer iemand datzelfde tegen mij. En bij de derde keer dacht ik: daar moet ik iets mee. Wat zien mannen – want die zeiden dat tegen mij – in mij, dat zij dit woord gebruiken? Wat is de betekenis van dit woord? Wat laat ik dan zien?

Bij het bedenken van de titel voor dit laatste tijdschrift kwam het woord 'oermoeder' naar boven. En ik ging lezen, want ik had geen idee wat er achter dat woord schuilging.

Het werd studeren – wat een interessante wetenschap!
Het eerste wat me opvalt is dat het meeste geschreven is door mannen. En dat veel onderzoek is gedaan door mannen. Tot ik dr. Annine van der Meer, godsdienst-historicus en theoloog, tegenkom. Zij doet onderzoek vanuit het vrouw-zijn en dan blijkt dat zij toch heel anders tegen dit onderwerp aankijkt.

Voor zover bekend, waren er zo'n 30.000 jaar geleden vier plekken op de wereld waar de communities door vrouwen geleid werden: in het Midden-Oosten, Frankrijk, Portugal en Afrika. Hoe verplaatste kennis zich toen, zonder internet? Of was die kennis er gewoon? Dat boeit: hoe kan tegelijkertijd op ver uit elkaar liggende locaties hetzelfde gebeuren? Mannen speelden nauwelijks een rol in dat verhaal. Zij moesten jagen terwijl de vrouwen hele gemeenschappen runden, in een leiderschapsstijl die door vrouwen gedeeld werd.

Beeldjes uit die tijd die gevonden zijn, zijn voornamelijk vrouwenbeeldjes. Alhoewel door mannen die dit fenomeen onderzochten direct geroepen werd dat het om jongens ging – een 'begrensde zienswijze' waarvoor zij later hun excuus hebben aangeboden. De geschiedenis laat zien dat de vrouwen hun gebied moesten verlaten door natuurgeweld of door de overname van hun gebied door agressieve volken. Hierdoor gingen niet alleen hun omgeving maar ook de rituelen die bij de vrouwen hoorden verloren.

Lees verder op pagina 6

De overname in de geschiedenis vindt heel langzaam maar zeer volhardend plaats. Mannen schreven vrouwen weg in de literatuur. Met name in religieus verband, want dat was een eenvoudige vorm die direct kon worden toegepast. Patriarchaal denken en handelen (de man is beter en hoger dan de vrouw) ontstond. In de middeleeuwen waren mannen bang voor vrouwen die andere dingen konden dan mannen. De heks was snel uitgevonden, inclusief de bijbehorende brandstapel. Dan komt er een periode waarin door sociale verwachtingen mannen en vrouwen kenmerken krijgen toegedicht die nu in hoog tempo veranderen.

En nu? Je ziet dat vrouwen weer gaan begrijpen wat vrouw zijn betekent. Niet de man nadoen of je onzichtbaar maken, maar er gewoon zijn. Mannen met hun vele kenmerken krijgen nu de kans om voor het eerst samen te gaan werken met vrouwen. Vrouwen krijgen dezelfde mogelijkheid, waarbij de kracht die mensen samen hebben gedeeld kan worden en in een andere vorm gegoten kan worden. Mannelijkheid en vrouwelijkheid samen geven een andere betekenis aan onze samenleving.

Veel leesplezier met de vele verschillende invalshoeken waarin ik de oermoeder in dit tijdschrift heb proberen te belichten. Maar of ik nu weet waarom mensen mij een heel enkele keer oermoeder noemen, is nog maar de vraag… ■

Els van Noorduyn

Oermoeder

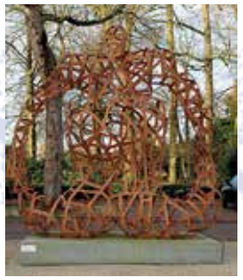

Dit beeld van de oermoeder is geplaatst in Zeist aan de Slotlaan.

Wat je er in kunt zien is het ronde, het rondgaande van de oermoeder. Het beeld is open en straalt tegelijk kracht uit. In z'n openheid is het helder verbonden met de omgeving, het gaat er bijna in op.

De oermoeder staat voor de levenscyclus van geboorte, leven en dood. Zij staat voor de doorgaande voortgaande beweging van het leven. Het gaat niet om overleven, het gaat om leven. Dat staat centraal met waarden die erbij horen zoals zorg voor de toekomst, voor elkaar, voor onze kinderen maar ook schoonheid en kwaliteit. Met metaforen kom je dan op de weefsters, de godinnen van de samenhang, de relaties en de harmonie. Gemeenschap, vreugde en schoonheid die vooral ook geworteld zijn in het dagelijks leven. Vrouwelijke waarden. Maanthema als symbool. Diana/Artemis met haar boog waarmee ze alle belagers van het leven beschoot. Eeuwigdurende beweging van geboorte, opbloei, aftakeling, dood en wedergeboorte. Als je dat beeld van de eeuwigdurende beweging afzet tegen dominante aspecten in onze tijd , dan valt in ieder geval op dat wij doelgerichtheid en efficiëntie heel belangrijk zijn gaan vinden. Dat we de vraag wat iets oplevert voorop stellen. Op de korte termijn voorzien. Wat is jouw bijdrage? Waar ga jij het verschil maken? Dus doelgericht en ook gericht op de bijdrage van het individu. De oermoeder heeft weet van de eeuwigdurende beweging, niets blijft zoals het is, het kent zijn opgang en zijn neergang. Maar het gaat wel om het leven, om leven dat geen overleven is. Om groei, om je eigen ritme in je leven te zoeken en te vinden. Geworteld in het dagelijks leven houdt de oermoeder ons met de beide voeten op de grond. En tegelijk staat ze ook voor eeuwige en hogere waarden die met schoonheid en ontwikkeling te maken hebben. De oermoeder kan wellicht ook doorslaan, om traditie in stand te houden tegen beter weten in. Om oog te houden voor de verbondenheid en het geheel, terwijl het individu zoekt naar lucht en ruimte om zichzelf uit te drukken. Terwijl er ook heldere momenten nodig zijn, flitsen van inzicht, van mogelijkheden, van afwijken van het gebruikelijke, van doorbraken. Er zal wel een balans nodig zijn tussen de energie van de zon en de reflectie daarop vanuit de oermoeder. Tradities, oude gebruiken, het leven: zij waakt erover. Zij strijdt ervoor. Misschien dat ze soms ook ontwikkelingen in de weg heeft gestaan. En misschien dat zij soms ook wreed van haar voetstuk is geslagen. Ik denk nu aan de middeleeuwen met de heksenvervolgingen. Heksen zijn wellicht ook te zien als verdraaide beelden van wijsheid van vrouwen.

In onze praktijk van het dagelijks leven, is de oermoeder iemand die in staat is om wat iemand haar vertelt binnen te laten komen. Die bereidt is erop te reflecteren vanuit die eeuwigdurende cyclus van het leven. Vanuit een langere lijn, vanuit investeringen waarop niet onmiddellijk rendement te verwachten is. Geduld, je kunt het groeiproces niet versnellen. Je kunt gras niet laten groeien door eraan te trekken.
En de oermoeder is nogal praktisch van aard. Verwacht van haar geen grote verhalen, geen mooie theorieën, geen abstracties. Zij ervaart, leeft zich in en geeft wellicht wat terug. Maar zeker is dat niet. Zij staat voor een langere lijn en laat zich niet meteen kennen. ■

Terug in de tijd

Een schets van vrouwen en mannen

door **Els van Noorduyn**

Ik neem u mee door een stukje vrouwengeschiedenis in Europa, waarbij ik mij heb laten leiden door archeologische opgravingen.

Vijfentwintigduizend jaar geleden werden gemeenschappen geleid door vrouwen. Mannen waren er in de oude steentijd alleen voor de jacht of voor het hoeden van kuddes. Deze sterke vrouwen bouwden communities, met gebouwen die bestonden uit meerdere ruimtes. Ruimtes om agrarische gewassen te behandelen en pottenbakkerijen, maar ook speciale ruimtes waar de rituelen werden uitgevoerd die niet buiten in de natuur plaatsvonden. Het hele leven van zo'n gemeenschap speelde zich af rond die gebouwen.
Het waren ook de vrouwen die kunst maakten en met tal van innovatieve ideeën kwamen. Ware rekenwonders waren het, deze vrouwen. Als eerste noteerden zij de menstruatie- en zwangerschapscycli. Zij vinden de mathematica uit.
Er bestond een krachtige verbondenheid met de kosmos en de natuur. Lichaam, ziel en geest zijn één, was de gedachte. En muziek, dans, zang en poëzie waren zeer belangrijk omdat je hiermee de ziel en de geest kon beïnvloeden.

Historicus, theoloog en symbooldeskundige dr. Annine van der Meer noemt deze periode 'moederland'. Een van de belangrijkste verschillen met de latere perioden waarin de man centraal staat, is dat vrouwen een vrije keuze hadden. Ze hadden meerdere minnaars, waren economisch zelfstandig en bezaten land en huizen. Mannen/vaders speelden in deze tijd een minder belangrijke rol.

Ingrijpende weersveranderingen zorgden voor grote veranderingen. Zoete meren werden zout, vruchtbare grond werd door droogte geteisterd. Vele gemeenschappen trokken weg uit de voor hen heilige omgeving. Het verlies van de kennis die bij deze omgeving hoorde, viel weg. Vele volken trokken naar gebieden waar het warmer en vochtiger was, en in die gebieden liepen ze elkaar onder de voet. Op dat moment ontstaat langzamerhand de verschuiving van gemeenschappen waar vrouwen aan het roer staan naar gemeenschappen waar mannen de leiding hebben.
Die mannen gaan hun gebied beschermen. Zij bouwen steden en muren om hun stedelijk gebied. Vanaf die periode groeide de vorming van staten, met als belangrijke factor de bezittings- en machtsdrang van de (mannelijke) leiders. Veroveren vond veelvuldig plaats.
Van oudsher hadden de vrouwen de beheersing over de bovenwereld (de wereld van de goden en de kosmos), de middenwereld (de wereld van de stervelingen, de aarde) en de onderwereld (het dodenrijk).

Slapende Dame van Malta *(gedateerd nieuwe steentijd ca. 11.000 v.Chr) Vindplaats bij het Saflieni hypogeum op Malta.*

Mannen vreesden dit vermogen van vrouwen en wilden niets liever dan deze krachten breken.
In deze nieuwe, mannelijke periode trekken de mannen vrouwen en mannen uit elkaar. De Griekse geleerden, ook wel filosofen genoemd, spelen daarin een belangrijke rol. Zij worden geen minnaars meer, maar haters van het vrouwelijke. De samenleving wordt traag maar gestaag ook grimmiger.

> "Het in balans bij elkaar laten komen van de mannelijke en vrouwelijke energie, en stijlen gaat toch over verbonden blijven en zijn met elkaar?"

De theologen nemen het denken over van de filosofen, en het denken over vrouwen wordt in toenemende mate onvriendelijk. Langzaamaan worden de vrouwen uit de boeken geschreven en hebben ze alleen in huis nog een rol. Het mannelijk denken neemt het over.

Mannelijkheid staat los van het innerlijke. Dat heeft onder andere betekenis voor de natuur. Er is geen interesse om respectvol met de natuur om te gaan. Zonen krijg een hardere opvoeding. Het tonen van emoties is een zwakte. Alleen de jongens worden nog opgeleid. Zij leren rekenen en schrijven en hebben het monopolie op kennis. De achterstand van vrouwen is een feit geworden.
Religie vindt plaats vanuit angst-denken. In de mannelijke periode worden priesteressen vervangen door priesters en beelden worden onteerd. De Beeldenstormen zijn daarvan een bekend verschijnsel.
Ik denk dat wij het niet echt beseffen, maar in de huidige tijd nemen wij afscheid van de patriarchale autoriteitsvorm die ongeveer tienduizend jaar bestaan heeft. Deze was allesbepalend op seksueel, sociaal, religieus, politiek en economisch vlak.

Venus van Willendorf *(gedateerd tussen 24.000 en 22.000 v. Chr.) Vindplaats bij Willendorf in der Wachau, Oostenrijk.*

Maar wat nu?
Als vasthouden aan het patriarchale model en het aloude gemeenschapsverhaal van de vrouwen niet meer werkt?
Naar welk collectief model of welke vorm van gemeenschap groeien wij toe?
En kan dat dan ook nog op basis van een democratische bestuursvorm?
Kunnen vrouwen zoeken naar hun eigen vrouwelijke leiderschapsstijlen en die plaatsen in de huidige tijd?
Hoe kunnen mannen hun mannelijke stijl oppakken en samenbrengen met de vrouwelijke stijlen?
Hoe kunnen mensen in de toekomstige complexe tijd samenwerken en daarmee een andere samenlevingsvorm tot stand brengen?

Je ziet al op elk terrein initiatieven.
Er zijn veranderingen zichtbaar op het sociale en economische vlak en in het onderwijs, de politiek en binnen religies.

STEENTIJD

Vijfentwintigduizend jaar geleden werden gemeenschappen geleid door vrouwen.

Het in balans bij elkaar laten komen van de mannelijke en vrouwelijke energie, en stijlen gaat toch over verbonden blijven en zijn met elkaar?
Zullen we beginnen bij het pasgeboren kind? ■

Oprecht ontroerd

Gerdi Verbeet vertelt

door **Els van Noorduyn**

Fotografie **Rogier Veldman**

De Stichting Topvrouw van het jaar biedt met een jaarlijkse verkiezing succesvolle vrouwen een platform om zichtbaar te worden en als rolmodel te kunnen fungeren voor andere vrouwen. Daarnaast reikt de stichting elk jaar de Young Talent Award uit, een aanmoedigingsprijs voor jong vrouwelijk talent met een leeftijd van maximaal 31 jaar. Ik zit in de jury van de Young Talent Award.
Tijdens de uitreiking van de Young Talent Award van het afgelopen jaar, 2015, was Gerdi Verbeet aanwezig. Het verhaal van de jonge vrouw die de prijs won ging over volhouden, doorzetten, knokken en weerbaar worden – om daar te komen waar zij nu was. Terwijl zij de prijs op het podium in ontvangst nam, zag ik bij Gerdi de tranen in haar ogen springen. Toen ik haar vroeg waarom, zei ze: “Dat verhaal raakte me diep.” Ik vroeg haar of ik haar op een rustig moment hierover kon spreken, want haar ontroering paste voor mij helemaal bij een echte oermoeder. En zo kwam, maanden later, dit mooie gesprek met haar tot stand.

Gerdi:
“Als je ouder bent, word je meer door jonge mensen geraakt. Hoe zij zich een weg banen door het leven en zich inspannen om te bereiken wat zij willen. Ik vind het zo dapper als jonge mensen, zoals deze prijswinnares, al op jonge leeftijd de kracht hebben om hun kwetsbaarheid te laten zien. Dat ontroert me. Je ziet jezelf weer als je jong bent en hoe je het zelf hebt gedaan. Dat slaat de brug naar nu. Je moedergevoel komt dan naar boven. Ik heb dan de neiging om ze te veel te willen helpen. Ik heb kortgeleden met de winnares geluncht en met haar meegedacht over haar loopbaan. Daar geniet ik van.

> **“Ik vind het zo dapper als jonge mensen al op jonge leeftijd de kracht hebben om hun kwetsbaarheid te laten zien.”**

Ik heb weleens het idee dat ik zoveel voor de camera ben geweest dat mensen alles van me weten. De halve wereld is je familie geworden. Deze toespraak van een jonge vrouw was een moment waarop ikzelf diep en oprecht geraakt werd en die intensiteit verraste mijzelf ook.

Tot mijn verrassing krijg ik niet snel een negatieve reactie. Ik creëer blijkbaar heel snel veiligheid. Ik voel me altijd welverantwoordelijk voor mijn medemensen. Dat brengt met zich mee dat ik probeer mij zorgvuldig uit te drukken. Echt respect toon. Maar als het nodig is, kan ik ook heel streng zijn en zeggen: wij gaan het nu gewoon zo doen.”

Gerdi Verbeet is politica en bestuurder.
Van december 2001 tot september 2012 was zij, met een korte onderbreking in 2002, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Haar huidige functies:

- Voorzitter van de Nederlandse Patiëntenfederatie (NPCF)
- Voorzitter Raad van Toezicht Paleis Het Loo
- Voorzitter raad van commissarissen Novamedia
- Voorzitter Bestuur Rathenau Instituut
- Voorzitter Adviesraad LOI
- Lid Raad van Commissarissen Siemens Nederland NV
- Voorzitter Nationaal Comité 4 en 5 mei
- Bestuurssecretaris Nederlandse Bachvereniging
- Bestuurslid van de Stichting VSB Poëzieprijs
- Directeur van de Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen

---

Gerdi komt nog met een ander voorbeeld van oprechte ontroering, een voorval uit haar huidige werkzaamheden. Ze vertelt:
"Ik was gevraagd een bijeenkomst te leiden over een hoogoplopende kwestie tussen bewoners, bestuurders en beleidmakers. Na afloop van die bijeenkomst kwam een mevrouw naar me toe. Ze zei: 'Eerst wilde ik niet op deze bijeenkomst komen, maar toen ik hoorde dat u de voorzitter was, gaf dat me de moed om hier ondanks al die bobo's toch te komen en wat te zeggen. Ik dacht: die oud-Kamervoorzitter houdt mij wel heel. Want ik sta op deze bijeenkomst voor mijn kinderen, ik maak me zorg over hun toekomst.'
Dat vond ik wel een prachtig compliment. Dat je door je optreden mensen moed kunt geven om voor zichzelf op te komen."

Gerdi herkent de waarden van de mens en verbindt de mannelijke en vrouwelijke waarden in haar werk. Deze waarden zijn voor haar belangrijk.
"Mannen hebben zo'n andere, belangrijke rol. Zij laten hun kinderen andere zaken ervaren dan vrouwen. Mannen mogen best wel eens gevaarlijke dingen doen met hun kinderen, als tegenhanger voor de vrouwen, die voor community en veiligheid gaan. Want deze ervaring hebben kinderen ook nodig."

Lachend vertelt Gerdi dat ze bewust nooit wilde leren typen. Ook schonk zij nooit als eerste koffie in. Je moet als vrouw voorkomen dat je wordt opgesloten in een traditionele dienende rol. In de periode dat zij voorzitter van de Tweede Kamer werd ze gemakkelijk aanvaard als leider. "Je hebt als Kamervoorzitter een dienende rol maar je moet ook bereid zijn voorop te lopen en de koers te bepalen."

Tot slot zei ze mij:
"Vrouwen moeten aan de buitenkant durven tonen wat aan de binnenkant zit. Doe je niet anders voor dan je bent. Dan ben je in balans en op je krachtigst."

Mooie woorden, Gerdi. En dank voor het delen van je oprechte ontroering op de momenten die voor vrouwen zo waardevol zijn. ■

De oermoeder van de vrouwengeschiedenis **Annine van der Meer**

door **Els van Noorduyn**

Voor mij waren de boeken van dr. Aninne van der Meer een openbaring: de beschrijving van hoe vrouwen zich in de geschiedenis ontwikkeld en gedragen hebben. Voor de boeken die zij schrijft, is veel onderzoek nodig. Onze wereldgeschiedenis is namelijk een door mannen geschreven His-Story-verhaal waarbij de vrouwen onzichtbaar blijven en Her-Story ontbreekt. Annine maakt de rol van de vrouw weer zichtbaar en vult onze geschiedenis aan tot een verhaal dat meer in balans is en de werkelijkheid meer recht doet. Er is veel onderzoek nodig om feiten te herinterpreteren en het zoekgeraakte weer terug te vinden. Belangrijk voor mij is dat deze boeken door een vrouw geschreven waren.

"Vrouwen zijn de verbinding tussen leven, dood en nieuw leven."

Als er vanuit mannelijkheid onderzoek plaatsvindt, wordt er vanuit dat perspectief zo gedacht en gekeken. Een voorbeeld is dat er bij de vele vanaf de 19e eeuw opgegraven beeldjes door mannelijke archeologen (vrouwen waren nog niet opgeleid) gedacht werd dat dit beelden van prostituees waren vanwege de dikke buiken, billen en borsten. Of dat ze - in het enkele geval dat ze afgeslankt waren -

Dr. Annine van der Meer is godsdiensthistoricus en theoloog en symbooldeskundige.
Zij promoveerde in 1989 bij professor Gilles Quispel.
Als kenner van de gnosis (inzicht en eeuwenoude en diepere, intuïtieve kennis van de christelijk leer) was hij het die haar al in het begin van haar studietijd deed kennismaken met Sophia, de vrouw van God. Na haar promotie deed zij godsdienst-vergelijkend onderzoek naar Sophia en het goddelijke vrouwelijke in joden-en christendom en islam. Vanuit deze periode ging zij terug in de tijd. Zij reisde en speurde om het spoor van de verborgen moeder in beelden en symbolen terug te vinden. Zij geeft regelmatig lezingen en cursussen en is verbonden aan diverse opleidingen.
In 2010 worden in het Manifest Female Energy33 wereldberoemde vrouwen onderscheiden. Onder de zes Nederlandse zoals Neelie Kroes en Irene van Lippe Biesterveld bevindt zich ook Annine van der Meer.

van mannen of ‘geslachtslozen’ waren. Maar van de vele beelden uit de oude en nieuwe steentijd die vanaf de 19e eeuw opgegraven zijn, blijkt slechts 2 to 3% mannelijk. Kunst (en de symbooltaal op die kunst), een beeldtaal die je moet leren interpreteren, vormt een van de vele bewijzen voor de centrale rol van de vrouw in de prehistorie. Daarnaast leveren onder andere archeologie, antropologie, mythologie, de landschapskunde en de folklore vele andere bewijzen...
Ik was erg benieuwd hoe zij tot haar onderzoeken is gekomen.

“Het gaat erom met elkaar communities te vormen waarbij mannen en vrouwen werkelijk gelijkwaardig zijn, zonder aan elkaar gelijk te zijn.”

Een geluk voor mij was, dat zij bereid was om - tussen haar vele werkzaamheden door - een interview met mij te doen. Daar zat ik aan een tafel, met rondom vitrines waarin diverse vrouwenbeelden stonden uit vele windstreken van de wereld en ervoer aan den lijve haar grote drive om vrouwen inzicht te geven waar hun roots liggen. Wat die vrouwen toen gedaan hebben, houdt haar in vele opzichten bezig. Vanuit wetenschappelijk oogpunt onderzoekt zij hoe lang geleden het leven van vrouwen was; welke rollen vrouwen onderling hadden en welke rol de mannen vervulden binnen de toenmalige communities.

Steeds meer onderzoek toont aan dat Europa - voor het begin van het patriarchaat en de invallen van paardrijdende steppenomaden uit de grasvlakten van Eurazië, dus voor 3000 v.Chr., het begin van de bronstijd - egalitaire culturen kende die vreedzaam en in verbinding met elkaar leefden in clan- en stamverband. De kunst van de steentijd toont geen geweld, de graven bevatten geen wapens en de nederzettingen zijn niet ter verdediging ommuurd. De culturen zijn vrouwvriendelijk.
Al dat geweld en die oorlog, die tot de dag van vandaag voortduren, zijn van later datum: de bronstijd. Dat betekent dat de mens niet van nature aggressief is en oorlog niet van alle tijden!
Vrouwen zijn vandaag zo ver weg van wat zij aan krachten in huis hebben. Laat staan dat zij niet meer weten hoe die krachten te gebruiken en te beleven. Krachten die bij vrouwelijkheid horen, hoe geef je die vorm? In een zin tussendoor spreekt zij haar zorg uit voor de huidige tijd. Want vrouwen vinden het lastig om hun vrouwelijkheid in deze tijd uit te drukken en zichtbaar te maken. Annine denkt, en dat spreekt zij nadrukkelijk uit, dat de huidige ‘patriarchale’ maatschappij van grote invloed is op de vrouwen: vrouwen zijn in de mannenmaatschappij die wij tot voor kort kenden veel meer gepatriarchaliseerd dan zij zelf beseffen. Een voorbeeld: een ander woord voor menstruatie is ongesteldheid, alsof dat een soort ziekte is terwijl het vroeger als een geschenk gezien werd.

Vrouwen zoeken elkaar nu op en praten vanuit diverse invalshoeken over de vraag hoe te handelen in het huidige tijdsbeeld. Vrouwen hebben de behoefte om te weten waar zij vandaan komen; dat zij geen onzichtbare factor geweest zijn in de verloren geschiedenis van de mens; dat zij een belangrijke rol gespeeld hebben in de evolutie van de mensheid. Die basis

BRONSTIJD
Geweld en oorlog dateren pas uit de bronstijd. Dat betekent dat de mens niet van nature aggressief is en oorlog niet van alle tijden.

van de grootfamilie die er voeger was en waarop je terug kon vallen, is niet meer.
De vrede, verbinding en vrouwelijkheid die er ooit waren, kunnen terugkomen in een vorm die bij de huidige tijd past. Het gaat erom met elkaar communities te vormen waarbij mannen en vrouwen werkelijk gelijkwaardig zijn, zonder aan elkaar gelijk te zijn; met de mannen in een naar vrouwen toe respectvolle en ondersteunende rol. Helder voor Annine is dat de wereld van vandaag kraakt in de voegen en vele dingen niet meer werken. Dat merkt iedereen in de praktijk ook. Vrouwen halen betere studieresultaten, winnen meer medailles en groeien gestaag door in het bedrijfsleven naar topposities.

Het unieke van de vrouwen is dat zij menstrueren en kunnen baren; dit beïnvloedt het denken en handelen van vrouwen en deze dienende rol naar het leven toe maakt hen bijzonder. Vrouwen zijn de verbinding tussen leven, dood en nieuw leven. De eerste wijze oermoeders zijn clanmoeders en geen prostituees; zij worden door latere generaties vergoddelijkt tot godinnen. De eerste sjamanen zijn vrouwen die in dienst staan van de oermoeder. Die sjamanen begrijpen dat matriarchale clan's veilig (voor moeder en kind) zijn; vrouwen en mannen vormen dan nog een grote familiaire groep. Dat betekent dat er geen competitie onderling is, geen drang om de sterkste te willen zijn. *Sharen* en *caren* zijn basiselementen in de opvoeding van kinderen. Voor ego's is geen enkele ruimte en met een overschot aan testosteron wordt dan nog wijs omgesprongen.

Ze laat mij een doos vol materialen zien waaruit haar nieuwe boek moet ontstaan. Ik zie snel een artikel over prostitutie in de religie: over sacrale prostitutie. Hoewel vele boeken geschreven zijn over dit thema heeft sacrale 'prostitutie' niet bestaan. Wél iets wat genoemd wordt 'het heilig huwelijk'. Daar werd niet voor betaald dus kan het ook niet om prostitutie gaan. Oh, wat word ik nieuwsgierig. Zij is zo veelzijdig bezig met het onderwerp vrouwen
Mijn potlood kan haar vele verhalen en de snelheid niet bij houden. Ik luister en zuig alle verhalen in mij op.
Na het gesprek stap ik in de auto met mijn hoofd vol. Weet zeker dat ik weer veel moet lezen en ontdekken. Over hoe vrouwen uit de geschiedenis geschreven zijn en vrouwen die nu opnieuw zoeken naar hun vrouwelijke identiteit in de 21e eeuw. ■

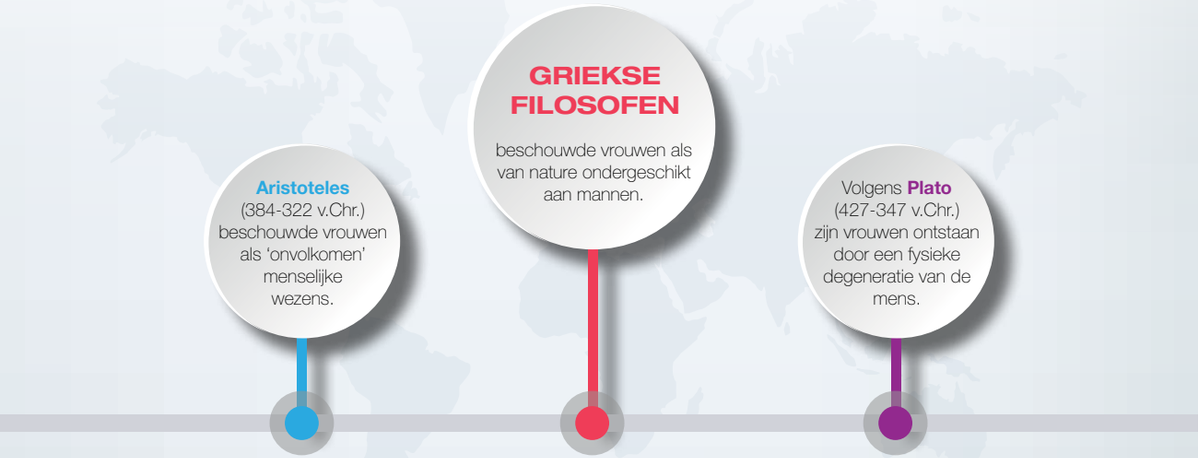

Favorieten Els

Hanna Arendt, Jane Goodall, Annie Leibovitz en Louise Bourgeois hebben alle vier iets over zich van heel fundamenteel werken. Hun drive en passie zijn zo groot en ze volgen deze.

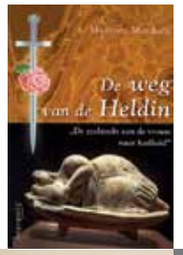

De weg van de heldin
De zoektocht van de vrouw naar heelheid

Maureen Murdock

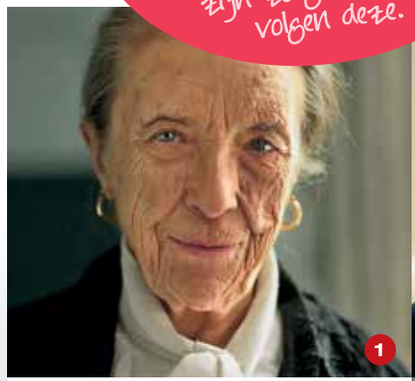

1. **Louise Bourgeois**
beeldend kunstenaar

2. **Annie Leibovitz**
fotografe

3. **Hanna Arendt**
Duits-Amerikaanse joodse filosofe en politiek denker

4. **Jane Goodall**
moeder van de apen

Boek Autoriteit
Paul Verhaeghe

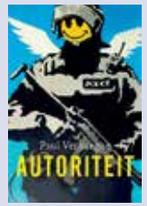

Hoofstuk 5
Het tijdperk van de vrouw

De belangrijkste conclusie is dat kenmerken als typisch mannelijk of typisch vrouwelijk, niet essentieel mannelijk of vrouwelijk zijn, maar wel het resultaat van sociale verwachtingen.

‘Geen vrouwen, geen kinderen, geen toekomst’

door Els van Noorduyn

Kijk ik een keer onverwachts naar College Tour, zie ik een gesprek met dokter Denis Mukwege. Direct gefascineerd. Wat een verhaal! Hij werkt als gynaecoloog in Panzi Hospital in de Democratische Republiek Congo, midden in het epicentrum van voortdurende conflicten. En is gespecialiseerd in het behandelen van vrouwen die door groepsverkrachting ernstig beschadigd zijn. Echt ernstig. Toen ik dat hoorde, wist ik niet dat vrouwen zulke ernstig letsel überhaupt konden overleven. Denis Mukwege ‘s drive is dat hij dit probleem van vrouwen tot zijn probleem gemaakt heeft. Hij heeft 40.000 vrouwen geholpen, zodat zij weer kinderen wereld konden brengen.

Hij vertelt: ‘Geen vrouwen, geen kinderen, geen toekomst. Verkrachting is een wapen van vernedering. De structuur van de samenleving gaat kapot. Vrouwen willen juist een community, daar vechten zij voor. Zij vechten niet voor eigen belang. Terwijl mannen in de oorlog heel erg voor hun eigen ego en gewin gaan.’
In de omgeving waar Denis Mukwege leeft en werkt, wordt verkrachting gebruikt als oorlogswapen en als een constante vorm van vernedering. Het is een vorm van martelen en heeft niets meer te maken met seks.

Ik ben aan de buis gekluisterd als hij met weifelende stem zegt te denken dat verkrachting een monsterachtigheid van deze eeuw is.
‘Denk maar niet dat je aangifte kunt doen van verkrachting bij de politie. Maakt niet uit in welk land of werelddeel. Als vrouwen niet serieus genomen worden en geen aangifte kunnen doen, brengen zij zichzelf daarmee in een nog groter gevaar. Slachtoffers worden dan gestigmatiseerd omdat verkrachting in vele gemeenschappen ‘normaal’ gedrag is.’
Hij vertelt dat vrouwen in hun vagina worden geschoten, en dat dat hetzelfde is als wanneer bij mannen de penis wordt afgesneden. En hij klinkt ontzet als hij verdergaat: dat hij weet dat de mannen die dit op hun geweten hebben, vergeten zijn wat zij hebben gedaan zodra ze het gebied verlaten. ‘Zo ‘normaal’ is verkrachting als oorlogswapen. Vrouwen zijn een target.’
Dat maakt het voor Denis Mukwege extra moeilijk wanneer hij en zijn team helpen bij de geboorte van een meisje, dat het ‘resultaat’ is van een verkrachting. Jaren later wordt zijzelf geholpen voor de gevolgen van een verkrachting. Dat zijn de moeilijkste momenten voor het medisch team.

> “Als jongens worden grootgebracht met geweld en leren te doden en vrouwen te vernietigen door verkrachting, is het nodig deze jongens te helpen.”

Er zijn wetten, maar die worden eenvoudigweg niet gehanteerd omdat dat dat niet in het belang is van sommige hooggeplaatste ambtenaren. Dit gedrag heeft een grote scheiding opgeleverd tussen de verschillende rassen in zijn land.

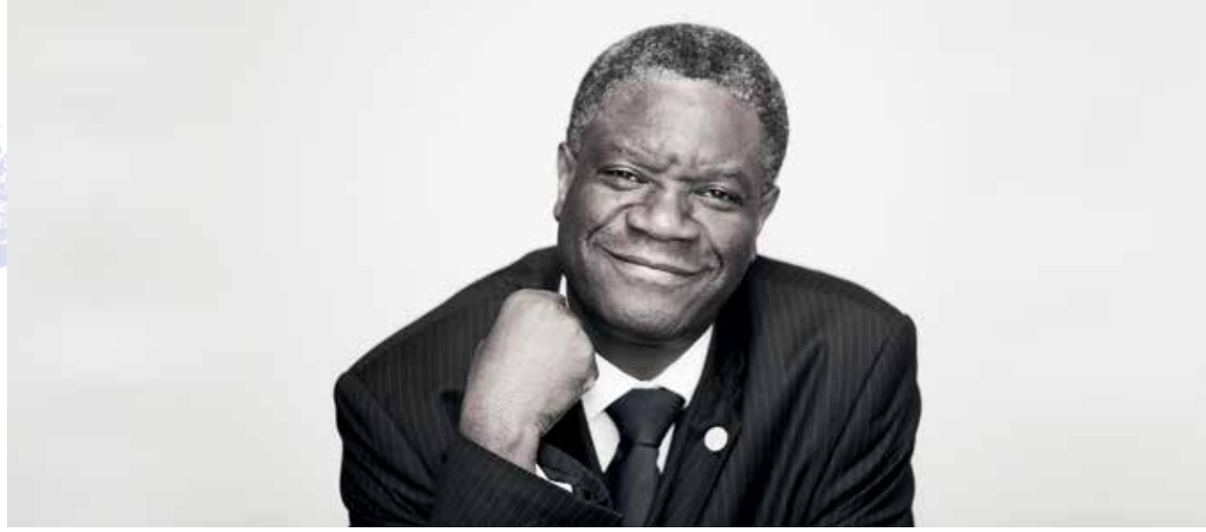

In de uitzending wordt de vraag gesteld: is er een oplossing voor dit probleem dat al zo ongelofelijk lang (sinds 1998) bestaat?
Denis Mukwege ziet een sleutelrol weggelegd voor opvoeding. Het opvoeden van jongens dan wel te verstaan. Als jongens worden grootgebracht met geweld en leren te doden en vrouwen te vernietigen door verkrachting, is het nodig deze jongens te helpen bij het integreren in de bestaande gemeenschap. En met ze te praten over geweld en de betekenis voor het sociale leven.
Vrede in Congo, dat wil Denis Mukwege zo graag.

Wat mij opvalt tijdens de uitzending is wat Denis vertelt over de prijzen die hij ontvangt. Hij reist de wereld rond om deze misdaden aan de kaak te stellen. Maar tegelijkertijd zegt hij: ‘Ik kan niet bij mijn team in mijn ziekenhuis zijn omdat ik al die prijzen in ontvangst moet nemen.’ Eigenlijk wil hij die prijzen liever niet omdat hij dan niet kan opereren. Hij wil het geen tijdverspilling noemen, maar een goed verstaander hoort het woord voor in zijn mond liggen.

Zijdelings benoemt hij dat er ook een aanslag op hem gepleegd is, vanwege zijn werkzaamheden in het ziekenhuis, en dat zijn beste vriend daarbij omgekomen is.

Over dr. Denis Mukwege
Op 9 oktober 2015 was dr. Denis Mukwege te gast in het NTR-televisieprogramma College Tour. De Congolese gynaecoloog en mensenrechtenactivist behandelt, met gevaar voor eigen leven, slachtoffers van groepsverkrachtingen en seksueel geweld – een specialisatie waarin hij wereldwijd als expert wordt beschouwd.

Het Europees Parlement kende Dr. Denis Mukwege in 2014 de Sacharovprijs voor de vrijheid van denken toe. Het is een blijk van respect voor diens jarenlange hulp aan verkrachtingsslachtoffers in het door oorlog verscheurde oosten van de Democratische Republiek Congo (DRC). Tevens ontving Mukwege de Van Heuven Goedhart-penning 2010, de Right Livelihood Award 2013, en nominaties voor de Nobelprijs voor de Vrede in 2013, 2014 en 2015. In 2012 overleefde Mukwege een aanslag op zijn leven.

Ik ben zo onder de indruk van zijn verhaal en alles wat ik daarna over hem gelezen heb, dat ik het de moeite waard vond om zijn naam in dit tijdschrift te eren met een eigen interpretatie van zijn optreden bij College Tour. ■

Oriëntaalse dans

Een gesprek met Anneline Bruins Slot

door **Els van Noorduyn**

Wij zitten beiden in Frankrijk. Mijn vakantie is bijna voorbij en die van Anneline begint net. Ik wil heel graag het onderwerp buikdansen in mijn laatste tijdschrift opnemen. Maar Anneline zegt direct: “Op buikdansen rust een negatieve lading: seks. En daar gaat buikdansen niet over.”

Maar om bij het begin van dit gesprek te beginnen… Anneline vertelt mij bevlogen:
“Ik ben begonnen als golfer. Ik zat in Jong Oranje en heb een jaar heel serieus getraind om te kijken of ik daar mijn brood mee kon verdienen. Dat was toen lastig vanwege het geld dat ermee te verdienen valt, en de weg naar de top is lang,dus ben ik gestopt. Daarvoor had ik ook al veel aan judo en zwemmen gedaan; beide voor het plezier en op een redelijk niveau.”

Hoe kom je dan bij oriëntaalse dans uit?

“Mijn ouders hadden op een feest een danseres ontmoet. Zij was met dansen begonnen op haar 50e. Ik werd nieuwsgierig en ben lessen bij haar gaan volgen. Wat hielp is dat ik al zeven jaar klassiek en twee jaar jazzballet had gedaan. Het verschil tussen klassieke en oriëntaalse dans is dat er bij klassieke dans veel regels zijn maar er bij oriëntaalse dans geen goed of fout bestaat in het accuraat uitvoeren van de bewegingen.”

Wat houdt oriëntaalse dans precies in?

“Het is een vruchtbaarheidsdans voor vrouwen. Het wordt door en voor vrouwen gedanst en is een samensmelting van bewegingen. Alles kan los van elkaar bewegen en toch vloeiend in elkaar overgaan. Het is net autorijden. Je leert alles los van elkaar tot je weet hoe het in samenspel werkt.”

Heb je een voorkeur de dansstijl van een specifiek land?

“Ik kies voor de Egyptische stijl. Ik ken de Turkse stijl ook maar de Egyptische is sierlijker, vrouwelijker en gaat meer richting ballet. De Turkse wordt meer op de platte voet gedanst, wat een heel andere uitstraling oplevert.”

Hoe ben je dansdocent geworden?

“Ik heb mezelf alles aangeleerd. Ik ben gewoon een eigenzinnig mens en doe het met mijn eigen creativiteit. Dansen is geen trukendoos. Toen ik vond dat de tijd rijp was, ben ik les gaan geven.”

Wat is voor jou, als docent, belangrijk?

“Vrouwen die dit gaan doen zijn gemiddeld boven de veertig. Zij klagen over hun lichaam. Altijd. Maar bij deze dans gaat het daar niet over. Na drie lessen gaan zij hun lichaam accepteren en komt hun vrouwelijkheid naar boven. Dat kan ik zien, want dan komt er een ultieme blik in hun ogen. De houding van het hoofd is recht en de ogen weerspiegelen het gevoel dat zij hun eigen vrouwelijkheid naar boven kunnen toveren. Door dansen leer je je mooi te bewegen en al het andere los te laten. Mooi en sierlijk bewegende vrouwen, die dit voor zichzelf doen: dat geeft mij een trots gevoel.”

Treed je ook op?

“Dat doe ik een aantal keer per jaar. Omdat deze dansvorm niets met seks te maken heeft, kies ik zorgvuldig uit waar het optreden past. Ik maak mijn eigen regels en zoek ook zelf de muziek uit. En ik treed daarbij regelmatig uit mijn comfortzone door samen werken met een dj of door te dansen op een ander soort muziek. Ik heb wel mijn eigen stijl en die hou ik ook zo.”

Begeleid je ook mannen met deze dans?

“Ja, soms. Zij kennen de bewegingen wel vanuit veel andere dansen, zoals salsa. De bewegingen zijn hetzelfde. Deze bewegingen vinden zij wel normaal, en dan doen zij wel mee. Maar omdat mensen bij oriëntaalse dans toch gauw aan buikdansen denken, kost het tijd om met name mannen van dat beeld los te krijgen. Maar dat gaat echt wel lukken!
In de Arabische landen dansen de mannen, een mannelijke stijl van buikdans, zoals ‘Saidi’ (dit is een stokkendans).

Ik heb ook de blinde golfer Ronald Boef begeleid. Hij moest veel vloeiender gaan bewegen omdat dit goed zou zijn voor zijn techniek. Dus werkten we aan het gevoel van dans als basis voor bewegen, wat in combinatie met mijn kennis en ervaring uit mijn eigen tijd als golfer een goede bijdrage leverde aan zijn prestaties. Samen met alle andere begeleiders lukte het om Ronald tot wereldniveau bij de gehandicapte sporters te brengen.

Een grote wens van mij is oriëntaalse dans te profileren als sport.” ■

Meer over Anneline Bruins Slot:

- Professioneel golfer
- Een carrière in de wereld van werving en selectie
- Nu werkzaam als zelfstandig ondernemer:
  dansschool – www.buikdansen.nu
  evenementenorganisatie – www.westfrieseuitjes.nl

Geschiedenis
van de oriëntaalse dans

Deze vorm van typisch oosterse of oriëntaalse dans is een complexe verzameling van bewegingen uit heel veel verschillende landen en culturen. Al 5000 jaar oud is deze dansvorm, die waarschijnlijk is meegenomen door zigeuners uit India en het Perzische rijk. Onterecht wordt vaak gedacht dat deze erotische dans door haremdames voor de sultan werd uitgevoerd. Maar dat klopt niet. Het is weliswaar een erotische dans maar dan eentje die vrouwen in de Arabische en Afrikaanse cultuur gebruiken om hun onderlinge solidariteit te uiten!

In het Arabisch, Turks en Iraans heet deze dans trouwens de godinnendans. Of de dans van de priesteressen, want zij beeldden de mythologische verhalen uit hun tijd uit in grote, ogenschijnlijk onafhankelijke bewegingen die met verfijning werden uitgevoerd.
Het is ook een goddelijke dans. Neem bijvoorbeeld de Indiase vruchtbaarheidsgodin Sarasvati, die met dansende bewegingen van haar buik de bewegingen van de sterren en planeten uitbeeldde. Maar ook wordt deze dans gebruikt om het baren uit te beelden.

In de westerse maatschappij is van buikdansen seks gemaakt. En dat terwijl seks maar een heel klein onderdeel is van de sensualiteit en vrouwelijkheid. Deze dans laat zien dat in vrouwelijkheid een grote kracht schuilt. Dit vrouwelijk kapitaal is een combinatie van mentale, fysieke en emotionele waarden. En bij deze dansvorm komt dit vrouwelijk kapitaal vrij om jezelf te versterken en je eigen energie vrij te maken.

Oriëntaals dansen verbindt hoofd en buik

Dat westerse vrouwen die lessen volgen in buikdansen heel wat moeten overwinnen, is helder. Zoals het seksbeeld loslaten, zodat er ruimte is voor het ervaren van de vrouwelijke kracht. Zachtheid tezamen met kracht, ondeugendheid, fierheid: het geeft vrouwen meer zelfvertrouwen. Je wordt je bewuster van al je vrouwelijke vormen, want deze vormen worden ondersteund en geaccentueerd door deze dans. Ook het fysieke aspect speelt een belangrijke rol. Rug, bekken en wervelkolom worden losgemaakt en dat geeft energie! ■

Waarom Els een oermoeder is

door **Wies Enthoven**

Keer op keer duikt het begrip 'oermoeder' op als Els aan het werk is. Voor velen geeft het een vrouwelijke kracht aan die bij Els hoort. Aan journalist Wies Enthoven vertelt zij wat het voor haar betekent.

"De eerste keer dat iemand tegen mij zei 'jij bent echt een oermoeder' kon ik daar niet zoveel mee. Maar omdat het steeds vaker ter sprake kwam, ben ik op zoek gegaan naar de betekenis. 20.000 jaar geleden was de oermoeder de oudste in een gemeenschap. Zij had verstand van de hemel, de aarde en de onderwereld, zowel het tastbare als het ontastbare waren voor haar bekend terrein. Via rituelen wandelde zij van het ene naar het andere gebied. Haar kennis bracht ze over op haar kinderen. [lees meer over de geschiedenis van de oermoeder op pag. 8 (red.).]

Wat denk jij dat mensen bedoelen als ze jou een oermoeder noemen?

"Ik beschik over een oergevoel dat het goed komt. Dat gevoel is gebaseerd op wijsheid. Ik weet wanneer er tijd en rust nodig is. Daarom kan ik ook veel geduld opbrengen als ik naar talenten en sporters kijk. En ik durf te benoemen wat ik zie. Ik voer vaak gesprekken met mensen die ze met anderen niet hebben. Ik hoor en zie dingen omdat ik échte aandacht heb voor iemand. Want het gaat niet over mij, het gaat over die ander – om me heen zie ik het daar wel misgaan, dat het nog te veel over de begeleider zelf gaat. Ik richt me met al mijn zintuigen volledig op die persoon. Dat hoort voor mij ook heel erg bij vrouwen, bij het oermoeder zijn. Zo zie ik dingen die mensen van zichzelf niet weten. Die vorm van bewustzijn noem ik wijsheid."

Hoe vergelijk jij jezelf met oervrouwen?

"Ik hou mij niet bezig met rituelen. Daar heb ik geen behoefte aan. In die zin ben ik anders dan die oermoeder. Maar ik ben wel heel gevoelig voor sfeer. Als ik behoefte heb aan een bepaalde sfeer kan ik die voor mezelf goed visualiseren. Dat is meer mijn vorm van een ritueel. Ik heb er geen kaars bij nodig.

"Als ik het goed gedaan heb, zijn ze op geen enkele manier afhankelijk van mij."

Net als een oermoeder kijk ik ook naar het onzichtbare. Wat ik doe, is dit." Els tekent een driehoek. "Kijk jij ziet die drie lijnen, maar ik richt me op wat daar in het midden gebeurt, waar ogenschijnlijk niets is. Mijn aandacht is volledig gericht op dat wat niet op een tastbare manier aanwezig is. Dat kan ik zichtbaar krijgen.
Oermoeder zijn betekent ook dat je mij vroeg of laat tegenkomt. Op de muur in de kleedkamer van mijn sporters stond een keer een tekst die in mijn ogen totaal verkeerd was. Ik ga 'm ook niet herhalen. De tekst heb ik er met water en zeep afgespoeld en op dezelfde muur schreef ik: 'Wat hier stond doen wij dus niet. Nooit!'

Verder raak ik mensen aan. Ik ben daar makkelijk in met sporters. Het is niet beladen. Tegenwoordig wordt aanraken als snel in verband gebracht met intimidatie, het is een gekleurd begrip. Maar ik laat de ander in zijn waarde. Het gaat om een bepaald moment waarop we hetzelfde gevoel delen en dat wordt bevestigd door die knuffel. Het is even een moment van verbinding. Daar kan heel veel in zitten maar het heeft niets te maken met intimideren. Het tast de autonomie van die persoon nooit aan. Het is gewoon een knuffel, niet meer en niet minder. In het bedrijfsleven ben ik er wat rustiger mee. Daar is het minder gewoon, maar toch zijn er momenten waarop ik het ook doe."

Hoe verklaar je het zien van dat 'onzichtbare'?

"Ik kan het niet benoemen, het wordt in een flits zichtbaar. Meestal gebeurt het tijdens een spel, maar dan wel in de ruimste betekenis van het woord. Het is niet altijd letterlijk een spel, soms zit je gewoon met elkaar aan tafel over iets te praten. Ik observeer niemand. Ik zet alleen al mijn zintuigen open en ik beschik over de kennis van alle processen die plaatsvinden in mensen om tot iets te kunnen komen. Daardoor kan ik in woorden duiden wáár ze op dat moment zitten.
Iemand kan met tranen in zijn ogen tegen mij zeggen: 'Ik ben zo blij met jou, met wat jij ziet. Ik ben je zo dankbaar.' Voor mij gebeurt er op zo'n moment iets normaals, het hoort bij het hele proces dat ik hiervoor beschreef. Maar omdat het klopt, omdat die ander herkent wat ik zeg, ontstaat er blijdschap en ontroering.
Mijn taalgebruik is heel helder. Door mijn handelen en door wat ik zeg, gaan mensen het zelf zien. Ik zie de vervolgstap. Ik geef ze uitzicht op iets anders. Als ik het goed gedaan heb, zijn ze op geen enkele manier afhankelijk van mij. Ze creëren hun eigen kapstok, waardoor ze weer vrolijk verder kunnen gaan. Hebben ze eenmaal die kapstok, dan zijn ze autonoom en hoeven ze nooit meer bij mij terug te komen."

Ruimte is een woord dat ik jou vaak hoor gebruiken

"Degenen met wie ik werk vinden dat ik ze veel vrijheid geef. Ik vergelijk het met hoe ik mijn kinderen heb grootgebracht. Ik noem het het gezond verwaarlozen van je kinderen. Ze moeten het zelf doen, maar als er iets niet goed gaat ben ik er voor ze. Een oermoeder biedt veel ruimte om mensen zelf te laten ervaren wat er precies gebeurt, om zo hun eigen 'oermoeder'-kennis te verwerven. Ik blijf regelmatig op mijn handen zitten. Dan zien mijn sporters dat ik zit te genieten van wat er ontstaat. Het betekent dat de ander het kán.
Als oermoeder kan ik met alle lagen van ontwikkeling omgaan en met elke generatie. Ook ben ik heel zorgvuldig als ik met groepen werk. Zodra de autonomie van groepsleden door het gedrag van één persoon in gevaar komt, grijp ik in. Dat gebeurt als iemand in een groep alles naar zichzelf toetrekt en probeert anderen in de groep van hem afhankelijk te maken. Natuurlijk geef ik zo iemand de keuze om lerend te zijn, maar als hij die verantwoordelijkheid niet neemt – wat niet gebeurt, als iemand het niet begrijpt – dan moet hij weg. Ik bescherm mijn groep als een oermoeder."

Heb je weleens het gevoel dat het je als oermoeder toch niet lukt?

"Soms denk ik: wat kan ik doen om het hem of haar te laten zien? Het kan zijn dat er nog meer tijd nodig is. Dan vindt de verandering pas later plaats. Maar je moet de wijsheid en het geduld opbrengen om te wachten op hét moment." ■

Moederschap en **ondernemen**

door **Godelieve Spaas**

Twee begrippen die je niet vaak in één adem hoort. Ik pleit ervoor om ze veel steviger met elkaar te verbinden omdat het vrouwelijke of moederlijke ons handelen legitimeert. Zij bevraagt waartoe we ondernemen en of de manier waarop we dat doen de goede is. Een relevante vraag in een tijd waarin veel mensen vinden dat een economie die voor slechts weinig mensen tot een goed leven leidt en ten koste gaat van onze aarde, niet langer houdbaar is. In het zoeken naar ondernemende organisatiedynamieken die bijdragen aan het welzijn van velen in harmonie met de aarde is de stem van het vrouwelijke onmisbaar.

Om een duurzame en sociale economie te ontwikkelen, moeten we de legitimiteit van het economisch systeem ter discussie durven stellen. Dat gaat verder dan kijken hoe we binnen het bestaande systeem anders kunnen opereren. Het gaat er juist

> **"Het moederlijke en het vaderlijke manifesteren zich niet alleen in het gezin of de familie maar ook in de samenleving en de economie."**

om de uitganspunten onder onze economie zoals winstmaximalisatie, specialisatie en oneindige groei niet meer als vanzelfsprekendheden te beschouwen. Wij zijn de ontwerpers van ons economisch systeem, van onze bedrijven en organisaties. Als dat ontwerp

Godelieve Spaas is een sociaal ondernemer die nieuwe manieren van organiseren en ondernemen onderzoekt, beschrijft, ontwerpt en implementeert. *www.creatingchange.nl*

leidt tot de vernietiging van de planeet, uitsluiting van grote groepen mensen en het in stand houden van armoede, dan is het aan ons om de legitimiteit van dat systeem in twijfel te trekken. Daarom wordt het tijd om de vrouwelijke of moederlijke wijsheid, die zeker niet alleen is voorbehouden aan vrouwen, een plaats te geven in het reflecteren op en vernieuwing van onze manieren van produceren, ondernemen en organiseren.

Het was een man -de krijger, astroloog en econoom- Peter Delahay, die me jaren geleden vertelde wat volgens hem de essentie van moederschap/vaderschap of het vrouwelijk en het mannelijke is. Moederschap legitimeert en waardeert wie je bent. Ieder kind komt op de wereld en heeft te ontdekken wat zijn of haar gaven en talenten zijn. Het moederlijke koestert een kind in dat proces: je bent goed zoals je bent, ik houd van je zoals je bent. Daarmee erkent een moeder het bestaan van een specifiek en betekenisvol mens. Zij stimuleert de ontwikkeling van een eigen identiteit in een context en daarmee van een moreel kompas. Het moederlijk zegt: weet wie je bent en stap van daaruit de wereld in.
Het vaderlijke steunt je om je talenten in de wereld te manifesteren. Om iets te maken, te realiseren en neer te zetten. Het vaderlijke zegt: je bent in de

> **"Het is de rol van het moederlijke om organisaties en systemen niet als gegeven te zien, maar als dynamische en levende fenomenen die we kunnen veranderen."**

wereld en je kunt een verschil maken als je iets creëert. Het vaderlijke en moederlijk samen zorgen voor betekenisvolle creaties die voortkomen in harmonie met de makers en de omgeving, en met de bedoeling om bij te dragen.

Het moederlijke en het vaderlijke manifesteren zich niet alleen in het gezin of de familie maar ook in de samenleving en de economie. Deze meer universele vorm van moeder- en vaderschap gaat over wie we zijn en wat we maken of manifesteren in onze manier van leven, ondernemen en werken.

Het waren vier oude wijze Afrikaanse vrouwen, de zogenoemde Elders, die het universele moederschap voor mij duidden. Ik was met hen in gesprek over hoe ik als vrouw mijn rol als adviseur en onderzoeker verder kon verdiepen. En zoals dat vaak gaat in Afrika vertelden ze me een verhaal. Een verhaal uit de tijd van de apartheid. In die dagen waren zwarte mensen lijfeigenen van blanke ondernemers en werden ze geacht hun blanke bazen onvoorwaardelijk te dienen en te gehoorzamen. Zwarte mannen werden gedwongen hun scheppingskracht en leiderschap te ontkennen. Het apartheidssysteem was destructief en vernietigde de spontane creatiekracht en wijsheid van de Afrikaanse bevolking. Volgens deze Elders legitimeerde niet alleen het regime deze manier van handelen, maar deden ook de blanke vrouwen/echtgenotes dat. Zij wendden hun universele moederschap, hun vrouwelijkheid, hun liefde aan om hun mannen te bevestigen in hun destructieve werken. Zij waren het die tegen beter weten in zeiden: wat je doet is het goede, voor jou en voor de samenleving.
Afrikaanse vrouwen onthouden hun mannen seks als zij iets doen wat niet bijdraagt aan het grotere geheel, aan de het belang van de samenleving. Afrikaanse moeders, Elders, spreken zich uit tegen

Mamma Makgabo Sibidi

maatschappelijke en economische ontwikkelingen die hun kinderen, of de kinderen van hun kinderen, kunnen schaden.
Deze vier vrouwen zeiden tegen mij: het is aan ons vrouwen, aan het universele vrouwelijke, aan jouw moederlijke kant om alleen dat handelen te legitimeren dat bijdraagt aan het welzijn van velen in harmonie met de aarde. Het is de rol van het moederlijke om organisaties en systemen niet als gegeven te zien, maar als dynamische en levende fenomenen die we kunnen veranderen. Die we op een andere manier vorm kunnen geven. Het is aan het moederlijke om het mannelijke uit te nodigen om nieuwe vormen van economie en ondernemen te realiseren die bijdragen aan alle mensen en de aarde, nu en in de toekomst. Om de talenten, kennis en expertise van mensen die bijdragen aan het grotere geheel, te waarderen en te koesteren zodat we kunnen ontwikkelen naar duurzame en sociale vormen van ondernemen. Het is ook aan het vrouwelijke om te oordelen en in te grijpen als we leven en werken op een manier die mensen uitsluit en de aarde vernietigt.
Met hun verhaal riepen ze me tot de orde. Ze vertelden me dat ik alleen een goede adviseur, ondernemer en wetenschapper kan zijn als ik me afvraag wat ik legitimeer met mijn keuzes. Als ik weet aan wat voor soort economie en ondernemen mijn handelen, mijn onderzoek, mijn artikelen, mijn advies bijdragen. Dat vraagt om een helder moreel kompas en het betekent dat ik geen enkel van de door mensen bedachte systemen -of dat nu onze economische, ondernemende, democratische of maatschappelijke uitgangspunten zijn- als vaststaand kan beschouwen. Wij zijn verantwoordelijk voor de systemen die wij ontworpen hebben en daarmee ook voor de effecten die ze teweegbrengen. Wat niet meer bijdraagt, moet herzien worden. De bijdrage van het moederlijke in ondernemen, is de bijdrage en betekenis ervan ter discussie stellen en mensen en talenten in formatie brengen om vernieuwing voor elkaar te krijgen. Sinds deze ontmoeting met de Elders gaan ondernemen en moederschap voor mij hand in hand. ■

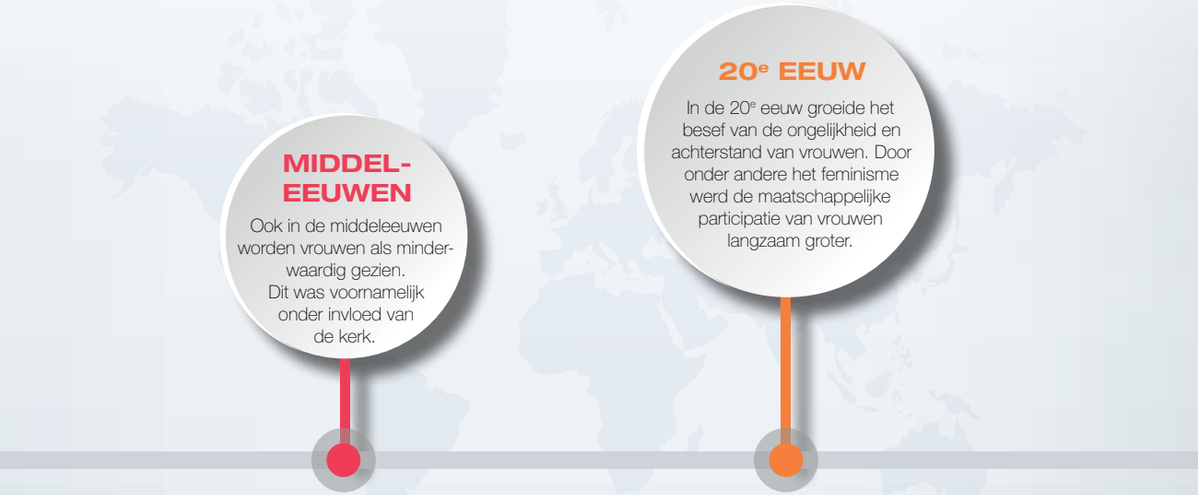

Uitspraken **mannen**

door **Els van Noorduyn**

‘In mijn beschaving is de vrouw geen schim’

Bij een onderwerp als oermoeder hoort vanzelfsprekend de visie van mannen. De mannelijke beleving is vanuit een andere invalshoek maar niet minder belangrijk, en bovendien buitengewoon interessant. Dat werd zoeken…

Ik kwam uit bij Sylvain Ephimenco. In een column, getiteld *Hét onderwerp*, die hij op 7 januari 2016 op zijn Facebookpagina plaatst, kiest hij een bijzondere invalshoek. En ik kreeg zijn toestemming om daaruit een stukje in dit tijdschrift te mogen plaatsen.

Enigszins vrijelijk overgenomen uit:

Hét onderwerp - Sylvain Ephimenco

Allemaal hebben we een moeder, waarin we zijn geboetseerd alvorens op een dag door haar flanken te zijn uitgeperst. Voor mannen is dit het meest innige en essentiële moment waarin je met het vrouwenlichaam een eenheid hebt kunnen vormen. Na die verbroken osmose is de herinnering gaan vervagen, maar de euforie is diep in onze genen ingeprent gebleven.

Deze roes die wij, mannen, proberen later te herbeleven, kan niet gevoeld worden zonder een grenzeloos respect en liefde voor het vrouwenlichaam dat ons het leven schonk. De vrouw is tegelijk het verleden en - zoals dichter Louis Aragon schreef - de toekomst van de man:
…
‘De toekomst van de man is de vrouw/ Ze is de kleur van zijn ziel/ ze is zijn geruis en zijn geluid/ En zonder haar, is hij maar een heiligschennis’.

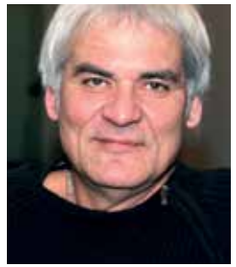

Sylvain Ephimenco (Oran, Algerije) is een Franse schrijver die in Nederland publiceert. Hij werd in 1992 columnist voor het dagblad Trouw. Hij schreef diverse essays voor verschillende bladen en was onder andere verbonden aan De Groene Amsterdammer en NRC Handelsblad. Hij was de eerste Fransman die een roman rechtstreeks in het Nederlands schreef: Façades (1991).

Als essayist neemt hij uitgesproken standpunten in ten aanzien van etnisch-culturele minderheden.

Meer uitspraken van mannen over vrouwen op pagina 30 en 31.

Uitspraken van mannen over vrouwen:

Uit magazine Vrouw

Howard Komproe

Wat bewonder je aan je moeder?
Mijn moeder gaat altijd door. Als zij minister van Werkgelegenheid zou zijn, had iedereen een baan.

Wat vind je van feminisme?
Ik heb twee dochters. Het laatste wat ik wil is dat het afhankelijke suffe miepjes worden. Ik hou van zelfstandige vrouwen.

Vincent Bijlo

Wat kun jij beter dan je vrouw?
Niets. Daar kan ik kort over zijn.

Wat trekt je aan in een vrouw?
Haar uitstraling, stem, lach, geur, humor.

Wat stoot je af?
De enorme hardheid die ze onder elkaar kunnen tentoonspreiden. Vrouwen kunnen elkaar verschrikkelijk afbranden. En ook het feit dat zij alles onthouden.

Snap jij vrouwen?
Ik snap mannen niet die niets van vrouwen snappen. Die kloof is echt niet zo groot.

Miro Kloosterman

Welke voordelen zijn aan vrouwen voorbehouden?
Het lijkt mij magisch om een kindje in je te voelen groeien. Dat kunnen wij als man nooit begrijpen en ervaren.

Wat vind je van feminisme?
Hartstikke goed. Vrouwen hebben ons helemaal niet nodig. Ze kunnen zaad invriezen en zichzelf voortplanten. Ik denk dat veel mannen bang zijn voor de kracht van vrouwen.

Fotograaf Boy Hazes:

Ik heb mijn interpretatie van oermoeder wel heel erg dichtbij gezocht en gevonden. Ik zag Annemiek een keer naast Levi staan. Het verschil in lengte is groot, de uitstraling van Annemiek zit in haar ogen, dat is haar kracht.

Gedicht Jorge Bucay

Ik wil

Ik wil dat je naar me luistert zonder te oordelen.
Ik wil dat je je mening geeft zonder te adviseren.
Ik wil dat je me vertrouwt zonder eisen te stellen.
Ik wil dat je me helpt zonder te proberen voor me te beslissen.
Ik wil dat je voor me zorgt zonder over mij heen te lopen.
Ik wil dat je naar me kijkt zonder jouw zaken op mij te projecteren.
Ik wil dat je me omhelst zonder me te verstikken.
Ik wil dat je me aanmoedigt zonder me te dwingen.
Ik wil dat je me bijstaat zonder me onder je hoede te nemen.
Ik wil dat je me beschermt zonder leugens.
Ik wil dat je me benadert zonder me te overvallen.
Ik wil dat je mijn voor jou minder leuke kanten leert kennen.
Dat je ze accepteert en niet probeert te veranderen.
Ik wil dat je weet…dat je op me kunt rekenen…
Onvoorwaardelijk.

Gedicht Toon Tellegen:

Een man dacht:
Wanneer zal ik een een minuut
niet aan haar denken?
Nu?
Hij ging zitten
en dacht een minuut niet aan haar.

Toen stond hij op en wandelde verder,
dacht verder, steeds verder,
zonder tussenpozen,
aan haar.

Fotografie **Boy Hazes**
Annemiek met zoon Levi

"De zwangere vrouw zelf is de beste kennisbron."

De gynaecoloog als oermoeder

door **Els van Noorduyn**

Fotografie **Boy Hazes**

Natuurlijk mag het verhaal van een gynaecoloog niet ontbreken.

Ik ken Annemieke al heel lang vanuit mijn sportgroep. Zij is gynaecologe.
De vele nachtdiensten waardoor trainingen verschuiven. En dan zijn er de verhalen dat er weer een baby ter wereld is gebracht. Want dat is haar drive.

Dat heel veel vrouwen een kinderwens hebben, wil niet zeggen dat een zwangerschap voor elke vrouw vanzelfsprekend is. Sommigen lopen door ziekten een groot risico – hetzij voor het kind of anders voor de moeder. En dat is wat vrouwen met een ernstige ziekte als eerste horen: dat zij niet zwanger mogen worden. Vrouwen met een sterke kinderwens kunnen helemaal niets met zo'n advies. Zij moeten voorgelicht worden over de risico's zodat zij zelf goed geïnformeerd een keus kunnen maken. Van tevoren wordt dan ook besproken wat te doen als er werkelijk ernstige complicaties optreden. Maar elke keer valt het Annemieke op dat het 'zieke' lichaam je verrast met wat het kan. 'De natuur is zo mild. Kinderen krijgen is dan een wonder. Ik begeleid dat wonder,' zegt ze.

Als vanzelfsprekend vertelt ze wat zij uit de sportwereld heeft meegenomen.
'Ik kijk altijd naar de hele vrouw. Dat deed ik altijd wel maar nu doe ik dat veel scherper. In de sport leer je te visualiseren en dat is goud waard in dit hectische beroep. Het is altijd acuut en kan dan levensbedreigend zijn voor moeder en kind. Ik visualiseer alle mogelijkheden en kan daardoor sneller oplossingen bedenken. Ik oefen daarmee anders dan andere gynaecologen.
Wat ook zo fijn is, is dat ik in de sportwereld geleerd heb de rust te bewaren. Ik kan de verkeerde spanning kwijtraken en de goede spanning oproepen. En die kan ik gebruiken om stap voor stap de juiste oplossingen te kiezen. Dat is in bepaalde situaties zó belangrijk. Stap voor stap denken en handelen – in plaats van aan alles tegelijk te denken en niet begrijpelijk te communiceren – komt voor mij echt uit de sportwereld.' Zij noemt het verspringen als voorbeeld: aanloop, afzet, snelheid en kracht in de lucht vasthouden en dan landen. Focus op de verschillende aspecten tijdens trainingen leidt uiteindelijk tot vloeiende uitvoering van het geheel.

'Het verschil tussen mijn sport atletiek en mijn werk is dat je dit soort werk alleen kunt doen in een team.' Zij bouwt dan ook regelmatig haar eigen team, maar kan evengoed met bestaande groepen werken. 'Je zoekt direct in het team welke kennis zij hebben en stelt vragen aan de teamleden omdat zij andere kennis kunnen hebben die doorslaggevend kan zijn voor de behandeling. Het gaat om echt vertrouwen hebben in je teamleden.

Toch is de zwangere vrouw zelf de beste kennisbron. Als een vrouw zegt dat zij een niet-pluis-gevoel heeft dan moet je hiernaar luisteren. Moeders weten intuïtief ontzettend veel, soms al voordat een arts iets kan opsporen
Daar staat tegenover dat er nu een generatie vrouwen is die veel minder gevoel hebben bij hun lichaam. Zij begrijpen de signalen die hun lichaam

in deze uiterst sensitieve periode afgeeft niet meer. Alle vrouwen hebben behoefte aan goede communicatie rondom zwangerschap en bevalling. Daarin gaat het nogal eens mis.

Er is bij zwangere vrouwen in Nederland een beweging aan het ontstaan tegen de huidige medische zorg. Die bestaat uit twee vormen. Enerzijds heb je de moeders die zich afkeren van elke vorm van zorg, hetzij omdat zij teleurgesteld zijn in die zorg of omdat ze er traumatische ervaringen mee hebben. Anderzijds zijn er de vrouwen die vanuit een bepaalde levensopvatting geen interventie vanuit de medische wereld willen omdat zij juist heel sterk vertrouwen op het eigen gevoel. Zeker niet als artsen interventies niet helder kunnen uitleggen.

Vandaag de dag zijn er zulke strikte protocollen dat een patiënt in een keurslijf wordt geduwd. Zo ongeveer als: op welk lopende band pas jij? Een zwangere vrouw is geen protocol en wil zich daar ook niet aan conformeren. Dat vraagt van artsen een heel andere vorm van begeleiding. Want vrouwen kunnen kiezen om 'nee' te zeggen tegen het protocol. Artsen zijn niet opgeleid om zonder protocol te kunnen functioneren en dat maakt het lastig en ingewikkeld. Ze hebben niet geleerd om te gaan met: nee, dank u. Maar het is hún lichaam. En als deze vrouwen anders kiezen, op welke grond dan ook, dan hebben zij het recht om die andere keuze te maken.'

Zij pleit ook voor een sterke moeder-kind-binding. Direct het kind op de borst bij de moeder. Zwangerschap en bevalling is voor alle aanstaande ouders, hoog risico of niet, een unieke gebeurtenis. Goede begeleiding en duidelijke communicatie met aandacht voor de wensen van de zwangere blijkt steeds weer van essentieel belang. Oermoeder zijn is een kind baren. Dat is waar het over gaat.
En Annemiek wil echt het allerbeste voor vrouw en kind. ■

Vertrouwen

door **Angeline Taal**

Terwijl Els mij vertelt over het thema 'Oermoederschap' voor het laatste magazine in de serie Els & ... is mijn moeder terminaal en probeer ik net onder ogen te komen dat ik zelf geen kinderen zal krijgen. Het is dus een thema dat mij erg raakt.

Wanneer ik dit aan Els vertel, antwoordt zij: schrijf maar een paar zinnen over vrouwen die geen kinderen hebben. Ik iets schrijven? Maar ik ben vormgeefster.

Dit voorbeeld illustreert wie Els is voor mij. Ik ken Els nu al meer dan 20 jaar en nog steeds trekt ze mij geregeld uit mijn comfortzone met zó'n vanzelfsprekendheid en overtuiging dat ik dikwijls even verbaasd achterblijf.
Zij weet mij altijd weer te prikkelen of uit te dagen zodat ik met vertrouwen 'het diepe' in durf te springen of 'simpelweg' in mijn kracht durf te gaan staan.

Dit is waar oermoederschap voor mij voor staat: vertrouwen geven, uitdagen, kracht, creativiteit, maar ook compassie en onvoorwaardelijke liefde.

Op het moment dat ik deze tekst daadwerkelijk schrijf, is mijn moeder overleden. Ik heb haar samen met mijn zus tot op het laatst verzorgd. Het afgelopen jaar heeft hierdoor compleet in teken van mijn moeder gestaan. Dit betekende natuurlijk keuzes maken. Vanuit instinct of soms misschien vanuit een dieper weten. In ieder geval vanuit liefde.
In deze periode heb ik bij mezelf, voor het eerst bewust, het oermoederschap ervaren.

De ontdekkingstocht naar dit oermoederschap is voor mijn gevoel nog maar net begonnen. Het moederschap via een bloedband is mij weliswaar niet gegeven, maar een andere invulling zal hopelijk in de loop van tijd meer gestalte krijgen.
Ondertussen kijk ik uit naar de ogenschijnlijke toevalligheden en uitdagingen die op het juiste moment op mijn pad komen en die mij weer richting en vertrouwen geven.

Dank, Els, dat ik de afgelopen 5 thema's van dit magazine met je mee op ontdekking mocht! Ik heb de magazines met veel plezier vormgegeven. ■

Angeline Taal is grafisch vormgeefster en sinds 2001 eigenaar van Artee Grafische Vormgeving.

Heksen

door **Els van Noorduyn**

Heeft u weleens gedacht: dat is een echte heks? Ik wel, en dan heb je echt geen prettige beeld van de vrouwen die dat gedrag vertonen. Je zegt nooit over een man: dat is een heks. Grappig om te merken dat een woord zoveel lading heeft.
In de kinderboeken van Roald Dahl was iemand een echte heks als haar tong blauw was, ze een malle zwarte hoed en zwarte mantel droeg, en rondvloog op een bezemsteel. Ik keek als kind toch altijd even goed of diegene die ik een heks vond ook een blauwe tong had…

Ik word wel tintelend van dit onderwerp, zeker als het als sprookje wordt verteld. Annie M.G. Schmidt heeft een mooi boek geschreven over heksen. En zo zijn er vele schrijvers en schrijfsters die schrijven over dit thema. Meestal in een mooie verhaalvorm of als sprookjes geschreven.

Juist nu heeft dit thema weer een serieuze klank gekregen. Hoe zit het in de huidige tijd met heksen?

Uit Heksen door Susan Smit:

Het woord 'heks' had oorspronkelijk een heel positieve betekenis: het komt van het Middelnederlandse woord 'hexe': de plaatselijke wijze man of vrouw. Het Engelse 'witch' komt van het Angelsaksische 'wicce' of 'wicca'. Dat betekent: wijze of ziener.

Ik denk dat het van alle tijden is dat wij in heel verschillende vormen in de loop van de geschiedenis wijzen in gemeenschappen of communities nodig hebben.

Volgens Susan Smit is het een oude religie. Het bleek een pakketje universele en tijdloze principes, gebaseerd op de natuurwetten waaruit een levenshouding sprak die helemaal bij mij paste: onderzoeken, poëtisch en gericht op plezier, liefde en harmonie. Het eerde zowel het mannelijke als het vrouwelijke, het geestelijke als het lichamelijk, het aardse als het bovenaardse, het tastbare als het mystiek.

In deze tijd zien wij ook heel vrouwen zoeken naar vormen van spiritualiteit. Wat is vrouwelijkheid in de huidige tijd – zowel op het werk als privé? Hoe vind je de balans?

Als je het boek van Susan leest, dan lees je dat er veel bijeenkomsten zijn van heksen. Vrouwen komen altijd bij elkaar. En het maakt echt niet uit in welke cultuur of welk werelddeel.

Paul Coelho schrijft: als je echts iets wilt, spant het hele universum samen om dat voor elkaar te krijgen. Dat universum is gericht op groei en dan bedoel ik niet het financiële deel maar groei in je bewustzijn. Wensen die niet in overeenstemming zijn met je ziel worden gerealiseerd.

Het liefst had ik hier mijn eigen heksensprookje geschreven. Juist met die mantel, die bezem en die blauwe tong. Potter had toch een bezemsteel? Heerlijk lijkt mij dat: zweven boven de wereld… Ik word gewoon heks! ■

Over Susan Smit

Susan Smit (1974) studeerde Nederlands en Culturele Studies aan de Universiteit van Amsterdam. Haar debuut *Heks* zorgde voor een mediahype, waarna *Wijze vrouwen* en andere bestsellers volgden. Voor haar derde roman *Vloed* kreeg ze lovende kritieken en daarmee brak ze ook als romanschrijfster door bij het grote publiek. Zij schrijft columns voor *Happinez, Ouders van nu* en *BOEK*. Onlangs is haar elfde boek *Zwanger met lichaam en ziel verschenen.*

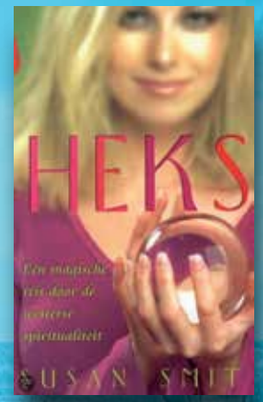

Finale Oermoeder

Zo'n tien jaar geleden zocht ik een opleiding, want ik wilde iets nieuws leren. Maar ik vond niets wat me inspireerde. Als je iets wilt leren, wil je iets gaan doen waar je niet goed in bent. Iedereen zei tegen mij: je kunt niet schrijven. En als iedereen dat vindt, dan ga je dat oefenen. Ik wel tenminste.
Dat werden dus de tijdschriften die ik de afgelopen jaren heb gemaakt: over talent, over sport, over veiligheid, over kinderen en nu over oermoeders.

Dit wordt het laatste tijdschrift van de reeks. Als ik nu terugkijk naar het eerste tijdschrift, dan vind ik dat ik gegroeid ben in schrijven en in tijdschriften maken.
Mooi moment voor een finale.

Ik kijk met heel veel plezier terug op deze periode, zelfs op de ook vaak ongemakkelijke ogenblikken. Interviews afnemen terwijl je geen journalist bent - laat stáán dat je weet hoe je een artikel moet schrijven. Ik zocht hulp en kreeg les in de praktijk… Dankjewel, Wies Enthoven.

Of die momenten dat je iets wilt en het lukt niet om bij de juiste personen binnen te komen. Op zoek naar wat anders. Waar vind je dat andere? Zoektochten, onderzoeken, druk met 'gewoon' dingen laten slagen. En altijd dat ene artikel dat maar niet van de grond wil komen.

Intussen oefent je vormgeefster vriendelijk druk uit in de vorm van belangstellend vragen wanneer alles aangeleverd wordt… Dank voor je geduld, Angeline Taal.
En dan is er mijn redacteur die met haar hoofd schudt als ik kom met het verzoek of zij mijn taal en woordkeus wil behouden bij het corrigeren van de teksten. Want ik schrijf nu eenmaal geen beleidstaal of andersoortige gestolde of bevroren talen. Ik heb mijn eigen betekenisgevende taal gezocht – en gevonden! Dankjewel, Marcelle van de Leur.

Ook fotografe Didi was een genot om mee te werken. Zei ik wat de titel van het tijdschrift was en dan zei zij: zo wil ik het gaan doen. Dan nam ik kleding mee, stond me vervolgens op parkeerplaatsen of toiletten om te kleden en dan kwam er weer een heel mooie foto uit. Zij bepaalde en dat deed zij uitstekend. Ik voelde mij af en toe mijn eigen model. Dank daarvoor, Didi Lehnhauser.

Later kwam fotograaf Boy erbij – die onmisbaar bleek om vanuit het mannelijk aspect te kijken. Dank voor je begrip, Boy Hazes.

Hoe iedereen in dat los-vaste team samenwerkte, vanuit zijn of haar eigen vakgebied maar met het gezamenlijk doel iets moois te maken dat de moeite waard is om te lezen: geweldig!

En nu ligt het laatste exemplaar voor mij. Dit was het lastigste onderwerp. Ik heb écht moeten studeren om te begrijpen waar dit thema over ging. Maar het is af en ik ben er heel blij mee.

Ik gun iedereen weer heel veel leesplezier.
Tot iets nieuws,

Els van Noorduyn

It's a Man's Man's Man's World

James Brown

This is a man's world, this is a man's world
But it wouldn't be nothing, nothing without a woman or a girl

You see, man made the cars to take us over the road
Man made the train to carry the heavy load
Man made electric light to take us out of the dark
Man made the boat for the water, like Noah made the ark

This is a man's, man's, man's world
But it wouldn't be nothing, nothing without a woman or a girl

Man thinks about our little bitty baby girls and our baby boys
Man made them happy, 'cause man made them toys
And after man make everything, everything he can
You know that man makes money, to buy from other man

This is a man's world
But it wouldn't be nothing, nothing, not one little thing,
without a woman or a girl
He's lost in the wilderness
He's lost in bitterness, he's lost lost

2011

2012

2013

2015

2016

www.elsnoorduyn.nl